

ՀԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՍԱԴՈՅԱՆ ԱԼՖՐԵԴ ՌՈՒԲԵՆԻ

**Ազգային իրավական համակարգը և դրա զարգացման
հիմնախնդիրները գլոբալացման պայմաններում
(պատմատեսական-իրավական վերլուծություն)**

ԺԲ. 00.01- «Պետության և իրավունքի տեսություն և պատմություն, պետական և իրավական ուսմունքների պատմություն» մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

Երևան - 2016

РОССИЙСКО-АРМЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

САДОЯН АЛЬФРЕД РУБЕНОВИЧ

**Национальная правовая система и проблемы её развития в
условиях глобализации
(историко-теоретический и правовой анализ)**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 - «Теория и история государства и права, история государственных и правовых учений»

Ереван - 2016

Ատենախոսության թեման հաստատվել է ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի գիտական խորհրդի նիստում

Գիտական ղեկավար՝

իրավաբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր **Գ.Հ. Սաֆարյան**

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

իրավաբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր **Ռ.Գ. Պետրոսյան**
իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու **Հ.Զ. Սարգսյան**

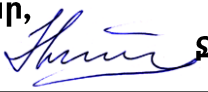
Առաջատար կազմակերպություն՝

**«ՀՀ Ոստիկանության կրթահամալիր»
ակադեմիա**

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2016թ. հունիսի 14-ին, ժամը 15⁰⁰-ին. Հայ-Ռուսական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈՀ-ի Իրավագիտության 063 մասնագիտական խորհրդի նիստում (0051, ք. Երևան, Հովսեփ Էմին փ., 123):

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Հայ-Ռուսական համալսարանի գրադարանի գիտաշխատողների ընթերցասրահում:

Սեղմագիրն առաքվել է 2016թ. մայիսի 13-ին:

**Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար,
իրավաբանության գիտությունների թեկնածու՝** **Ջ.Հ. Հայրապետյան**

Тема диссертации утверждена на заседании Ученого Совета Института философии, социологии и права НАН РА

Научный руководитель:

доктор юридических наук,
профессор **Г.Г. Сафарян**

Официальные оппоненты:

доктор юридических наук,
профессор **Р.Г. Петросян**
кандидат юридических наук
О.З. Саргсян

Ведущая организация:

**Академия образовательного комплекса
Полиции РА**

Защита состоится 14 июня 2016г. в 15⁰⁰ часов на заседании специализированного совета 063 по Юриспруденции ВАК РА при Российско-Армянском университете (адрес: 0051 г.Ереван, ул. Овсепя Эмина 123).

С диссертацией можно ознакомиться в читальном зале научных работников библиотеки РАУ.

Автореферат разослан 13 мая 2016г.

**Ученый секретарь специализированного
совета, кандидат юридических наук**

Дж.А. Айрапетян

Աշխատանքի ընդհանուր բնութագիրը

Թեմայի հետազոտության արդիականությունը. Ատենախոսական հետազոտության թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է այն ծավալային պատմական փոփոխություններով, որոնք վերջին տասնամյակներում տեղի են ունեցել հայ հասարակության կյանքի սոցիալական, տնտեսական, քաղաքական և իրավական ոլորտներում: Հետազոտության թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է նաև մեզանում ընթացող սահմանադրական և դատական-իրավական բարեփոխումներով: Այս կապակցությամբ «Հայաստանի Հանրապետության իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագիրը», որում մասնավորապես նշված է, որ «Ծրագրի հիմնական նպատակը Հայաստանի Հանրապետությունում ժամանակակից իրավական համակարգի և դատական իշխանության ապահովումն է»¹:

Ձևավորված նոր աշխարհաքաղաքական պայմաններում առավել սոցիալական նշանակություն են ձեռք բերում Հայաստանի պետաիրավական զարգացման հետագա ուղիների որոնման խնդիրները, ինչն առաջ է քաշում ոչ միայն իրավական հիմնահարցերի մի ամբողջ համալիր, այլև կանխորոշում է իրավական երևույթների վերլուծության անհրաժեշտությունը դրանց փոխկապակցվածության և միասնականության մեջ: Դրանց թվից է նաև Հայաստանի իրավական համակարգի բնույթի, աշխարհի իրավական քարտեզի վրա դրա տեղի ու նշանակության հարցը: Այդ բոլոր խնդիրները բարդ են, բազմաշերտ, և դրանց լուծման համար նախկին մեթոդաբանական գինանոցը այլևս բավական չէ: Անհրաժեշտ են նոր մեթոդներ, որոնց թվում առավել հեռանկարային են ներկայանում սոցիալական արմատների ընդհանրությամբ կապակցված սոցիալական իրականության տարբեր ֆենոմենների համակարգային, միջդիսցիպլինային հետազոտությունը:

Տեսական-գործնական առումով «իրավական համակարգ» կատեգորիայի դիտարկումը հեռանկարներ է բացում կոնկրետ իրավական երևույթների ավելի խոր և հանգամանալից իմաստավորման, օրենսդրության և իրավակիրառ գործունեության կատարելագործման, իրավական կարգավորման արդյունավետության բարձրացման անհատական, ինչպես նաև հասարակական իրավական մշակույթի և իրավագիտակցության զարգացման համար և այլն:

Իրավական համակարգի հետազոտությունը արդիական է և մեծ հետաքրքրություն է հարուցում նաև այն պատճառով, որ իրավունքը իմաստավորվում է հասարակական գիտակցության մեջ արտացոլվող որպես օբյեկտիվորեն անհրաժեշտ նորմատիվ կարգավորիչ: Իրավունքը կարևոր դեր է խաղում նաև հասարակության հոգևոր մշակույթի զարգացման գործում:

Բացի նշվածից, իրավական համակարգի արդյունավետությունն ու կենսունակությունը դրսևորվում է այն չափով, որքանով ժամանակակից պետությունը

¹ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր», № 33 (907), 11 հուլիսի 2012, էջ 16:

կապում է դրա զարգացումն իրավական գիտակցության ձևավորման հետ, իրավական մշակույթի կատարելագործման, ներպետական ու միջազգային հարաբերություններում իրավական կայունության հաստատման հետ:

Ժամանակակից աշխարհում տեղի ունեցող գլոբալացման գործընթացների ինտենսիվացումը չի կարող ազդեցություն չգործել ինչպես իրավունքի ընդհանուր տեսության, այնպես էլ իրավունքի ճյուղային գիտությունների շրջանակներում իրավական համակարգի մասին ուսմունքի հետագա զարգացման վրա: Նշված հանգամանքները սահմանում են հետազոտման ընտրված ոլորտի տեսական ու կիրառական ասպեկտները, որոնք անքակտելիորեն փոխկապակցված են միմյանց հետ հետևյալ պատճառներով:

Առաջին, պետության ինստիտուտները շոշափող գլոբալացման գործընթացների համատեքստում ազգային իրավական համակարգի զարգացման բնույթի ու միտումների տեսամեթոդաբանական իմաստավորման և դրա գիտական հետազոտության պահանջը հատուկ արդիականություն է ձեռք բերում:

Երկրորդ, նոր հարադրությունների վրա է կառուցվում պետության ու իրավունքի գիտության մեջ իրավական համակարգի բուն ուսումնասիրությունը, որը մեծ նշանակություն ունի իրավական գիտակցությունը ձևավորելու, հասարակության մեջ իրավական պետության սկզբունքներն իրացնելու համար:

Երրորդ, իրավական համակարգի տեսական վերլուծության կիրառական նշանակությունն արդիականանում է նաև համաշխարհային զարգացման այսպիսի էական գործոնների առկայությամբ, ինչպիսիք են ժամանակակից իրավական համակարգերի փոխգործությունը, դրանց երկխոսությունն ու ընդհանուր մեթոդաբանական հիմքերի վրա փոխընկալման անհրաժեշտությունը:

Այդ հիմնախնդիրների ուսումնասիրման արդիականությունն կարևորում է նաև այն պատճառով, որ անհրաժեշտ է սահմանել ու բացահայտել իրավունքի՝ իբրև ժամանակակից իրավական համակարգի կյանքում մշակույթի տարի բարձրացող դերն ու նշանակությունը, որի նպատակն է ապահովել գլոբալացվող աշխարհի պայմաններում ազգային պետությունների կայունության ու արդյունավետ գործառնության ապահովումը: Հենց այդ հանգամանքներն են պայմանավորել սույն առենախոսական հետազոտության թեմատիկան: Ըստ հեղինակի մտահաղացման տվյալ աշխատանքի բովանդակությունը կոչված է որոշ չափով կարգավորել հիշյալ հարցադրումները և էմպիրիկ նյութ տրամադրել իրավունքի տեսության և փիլիսոփայության բնագավառներում հետագա պետական-կիրառական աշխատանքների համար:

Վերոնշվածով է պայմանավորված թեմայի գիտական հետազոտության արդիականությունը:

Թեմայի գիտական մշակվածության աստիճանը: Իրավական համակարգի հիմնահարցերի ուսումնասիրումը արտասահմանյան իրավաբանական գրականության մեջ ունի բավականին ամուր ավանդույթներ:

Հայրենական իրավաբանական գրականության մեջ իրավական համակարգի

ուսումնասիրությունը հիմնականում² և հատուկ հետազոտության օբյեկտ չի հանդիսացել:

Այս առումով, սույն ատենախոսական հետազոտությունը առաջիններից մեկն է հայրենագիտական գրականության մեջ, որում համակողմանի և համակարգված վերլուծության է ենթարկվում ազգային իրավական համակարգի կառուցվածքային տարրերը, և զարգացման հեռանկարները:

Իրավական համակարգերի վերլուծման հիմքը դրել է Հ.Կելզենը դեռ 1946 թվականին, իր կարծիքն արտահայտելով իրավական համակարգի էության վերաբերյալ: Զգալիորեն ավելի ուշ նրա մտքերը զարգացրել է Զ. Ռազը, որը շեշտեց իրավական համակարգերի հետազոտման ընթացքում համակարգային մոտեցման անհրաժեշտությունը: Իրավական համակարգի տարրեր առումներին նվիրված են Զ. Հարիսի, Զ.Մ. Ֆիննիսի աշխատությունները:

Իրավական համակարգն ուսումնասիրելիս արտասահմանյան գիտնականներն, առաջին հերթին, շեշտում են «իրավական համակարգ» երևույթի հանդեպ տերմինաբանական հստակության անհրաժեշտությունը: Այս առումով նրանք տարբերակում են՝ 1) իրավական համակարգը, 2) իրավական իրականությունը, 3) իրավական վերնաշենքը և 4) իրավական կարգավորման մեխանիզմը: Արտասահմանյան տեսաբանների, ինչպես նաև իրավունքի տեսության հարցերով զբաղվող ռուս գիտնականների մոտեցումները կարելի է բաժանել երկու խմբի: Առաջին խմբի ներկայացուցիչները նույնացնում են իրավունքը և իրավական համակարգը, իսկ երկրորդ խմբի կողմնակիցները հիմնավորում են այդ հասկացությունների հստակ տարբերակման անհրաժեշտությունը: Հետաքրքիր է նաև գերմանացի գիտնականների համեմատաբար վերջերս կատարված փորձը դիտարկել իրավական համակարգը էվոլյուցիայի և քառսի տեսանկյունից:

Հարկ է նշել, որ վերջին երկու տասնամյակներին արտասահմանյան իրավական գիտության մեջ զգալի ուշադրություն է տրվում ոչ թե իրավական համակարգերի տեսական հետազոտումներին, այլ իրավական համակարգերի դասակարգման հիմնահարցերին և այդ դասակարգումների չափանիշներին: Գիտական հետազոտությունների ժամանակակից վեկտորը նկատելի է այն գիտնականների աշխատություններում, որոնք տարբերակում են գոյություն ունեցող իրավական համակարգերը նախեառաջ մշակույթի տեսակետից:

Համեմատական-իրավական շատ հետազոտությունների վերաբերյալ առաջ եկան նաև քննադատական գնահատականներ: Այդ իսկ պատճառով կոմպարատիվիստները ջանքեր են գործադրում իրավական համակարգերի գոյություն ունեցող դասակարգումների կատարելագործման ուղղությամբ: Հատուկ

² Տե՛ս Սաֆարյան Գ.Հ. Պետության և իրավունքի տեսություն (Ուսումնական ձեռնարկ): Եր., 1996, էջ 51-56, Վաղարշյան Ա.Գ. Պետության և իրավունքի տեսություն - 2: Դասախոսություններ: Եր., 2011, էջ 212-213, Պետության և իրավունքի տեսություն: Ուսումնական ձեռնարկ: Գիտ. խմբ. Ա.Ղամբարյան, Մ. Մուրադյան: Երևան, 2014, էջ 639-656:

ուշադրության է արժանի իտալացի կոմպարատիվիստ Ու. Մատտեի փորձը վերանայել իրավական համակարգերի դասակարգում: Բազմամակարդակ դասակարգում է առաջարկում Մ. Անտոկոլսկայան: Իր վերջին աշխատություններում Հ. Կյոտցը մասամբ վերանայել է իր հայացքները և կասկած ու առարկումներ է արտահայտում իրավական շրջանների տեսության նպատակահարմարության վերաբերյալ: Խորհրդային երկրում իրավական համակարգի իբրև ինքնուրույն իրավական կատեգորիայի հետազոտումը սկսվել է 1970-ականների վերջում - 1980-ականների սկզբում, երբ լույս են տեսել Յու.Ա. Տիխոմիրովի, Ս.Ս. Ալեքսենի, Վ. Ն. Կուդրյավցևի, Ն. Ի. Մատուզովի հոդվածները, որոնց մեջ արտահայտված է իրավական համակարգի կարևորությունն ու ինքնուրույնությունը և նշված տվյալ երևույթը հետազոտելու անհրաժեշտությունը: 1985թ. հոկտեմբերի 21-ին Զվենիգորոդում տեղի ունեցավ Համամիութենական գիտատեսական կոնֆերանսը, որը նվիրված է սոցիալիզմի իրավական համակարգի զարգացման միտումներին:

1980-ականների վերջում - 1990-ականների սկզբում հատուկ հետաքրքրություն առացավ իրավական համակարգի տարբեր ասպեկտների հետազոտության նկատմամբ, որը պահպանվում է մինչ այսօր: Հատկապես հարկավոր է առանձնացնել Վ.Վ. Սորոկինի հետազոտությունը, որը նվիրված է անցումային շրջանի իրավական համակարգին:

Իրավական համակարգի հիմնախնդիրների հետազոտման նկատմամբ հիմնական մոտեցումները և դրանց տեսամեթոդաբանական հիմնախնդիրներն իրենց աշխատություններում դիտարկում են իրավունքի տեսության գիտնականներ՝ Բ.Մ. Աշավսկին, Ա.Ս. Բլինովը, Վ.Պ. Բրանսկին, Է.Գ. Կոչետովը, Մ.Ն. Մարչենկոն, Վ.Ի. Պանտինը, Ս.Դ. Պոժարսկին, Մ.Գ. Պոտապովը, Վ.Վ. Սորոկինը, Ա.Ի. Ուտկինը:

Վերջին տասնամյակներում իրավաբանական գրականության մեջ հայտնվել են մեծ թվով աշխատանքներ, որոնց հեղինակները նախապատվությունը տալիս են գլոբալացման իրավական կողմերի ուսումնասիրմանը: Դրանց թվին կարելի է դասել Ն.Վ. Արխիպովայի, Վ.Շ. Այուպովի, Մ.Գ. Բալյանի, Օ.Ն. Բրատուսեվայի, Ի.Ա. Դոբրինինի, Ի.Ի. Լուկաշուկի, Ե.Ա. Լուկաշևայի, Ե.Գ. Լուկյանովայի, Բ.Վ. Մակոգոնի, Մ.Ն. Մարչենկոյի, Ն.Կ. Նիկիտինայի, Ս.Վ. Պոլենինայի, Յու.Ա. Տիխոմիրովի, Ս.Ա. Շչետինինի, Վ.Մ. Շումիլովի, Վ.Վ. Յակնովի հետազոտությունները:

Սակայն այսօրվա դրությամբ համաշխարհային գլոբալացման գործընթացների իրավական կողմերի լուրջ մենագրական հետազոտություններն այնքան էլ շատ չեն: Արժե նշել, որ ընդհանուր առմամբ հրատարակվող նյութերը վկայում են այն գործընթացների բազմակողմանիության, բազմազանության ու հակասության մասին, որոնց ազդեցության ներքո է տեղի ունենում գլոբալացման պայմաններում ազգային իրավական համակարգի զարգացումը:

Գլոբալացման տարբեր կողմերն ակտիվորեն հետազոտվում են նաև

արտասահմանյան գիտնականների կողմից: Առավելապես հեղինակավոր հետազոտությունների թվին կարելի է դասել Մ. Արչերի, Պ. Բերգերի, Գ. Բրյուգմեյերի, Ա. Հիդենսի, Լ.Ժ. Կոնստանտինեսկու, Ռ. Քոթերելայի, Մ. Օդբրոուի, Տ. Ռազեհորնի, Ռ. Ռոբերտսոնի, Բ. Սանտոսի, Լ. Ֆրիդմանի, Ս. Հանթինգտոնի, Հ. Հեյսի աշխատությունները:

Իրավունքի տեսաբանների ջանքերով էական ներդրում է կատարվել իրավական համակարգի՝ իբրև պետության ու իրավունքի ընդհանուր տեսության մասի հիմնավորված տեսության ձևավորման գործում: Առկա են համալիր և դրա հետ միասին բավականաչափ կոնկրետ, համատեսական քաղաքաիրավական հետազոտություններ իրավական համակարգի բնույթի՝ հասարակական հարաբերությունների նոր կարգին անցումային վիճակի պայմաններում:

Միևնույն ժամանակ հարկավոր է նշել իրավական համակարգի հետագա մշակման անհրաժեշտությունը, քանի որ մեկ մենագրական հետազոտության մեջ, անգամ շատ հանգամանակից ու որակյալ, հնարավոր չէ սպառիչ լրիվությամբ լուծել այդչափ բազմակողմանի ու բարդ հիմնախնդիրը: Պետք է ինչպես զուտ գիտական, այնպես էլ կիրառական նշանակություն ունեցող այդ երկույթի տարբեր կողմերի հետազոտությունների համալիր:

Կարծում ենք, որ ազգային իրավական համակարգի մասին առկա պատկերացումները գլոբալացման գործընթացների պայմաններում լրիվ չեն արտահայտում գոյություն ունեցող իրողությունը, ինչը պայմանավորում է հետագա հետազոտությունների անհրաժեշտությունը: Չհավակնելով սպառիչ պատասխանի, և դրա հետ մեկտեղ նպատակ ունենալով կոնկրետ ներդրում կատարել իրավական համակարգի ուսումնասիրման գործում, դուրս հանել տվյալ տեսությունն ավելի բարձր ու հանգամանակից մակարդակ, նպատակահարմար ենք համարում արտահայտել մեր դատողությունները, շարադրել «իրավական համակարգի» կատեգորիայի իմաստավորման սեփական պատկերացումները և մոտեցումները:

Ատենախոսական հետազոտության օբյեկտ է հանդիսանում ազգային իրավական համակարգը՝ իբրև ամբողջական ու կառուցվածքային առումով որպես դիֆերենցված երևույթ:

Որպես հետազոտության առարկա հանդես է գալիս գլոբալացման պայմաններում ազգային իրավական համակարգի կատարելագործման և զարգացման հիմնական միտումները:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Աշխատանքի նպատակը կայանում է ժամանակակից իրավագիտության համար իրավական համակարգի էության ու բովանդակության կարևոր տեսամեթոդաբանական հարցերի հետազոտման գործում, ինչպես նաև ազգային իրավական համակարգերի, մասնավորապես՝ ազգային իրավական համակարգի զարգացման վրա գլոբալացման ազդեցության հետևանքների բացահայտման խնդիրը, այդ հետևանքների գնահատումը իրավական համակարգերի գործառնության և իրենց

միջև փոխգործության տեսակետից:

Դրված նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է լուծել հետևյալ **խնդիրները**.

- սահմանել ազգային իրավական համակարգի վերլուծության հիմնական տեսական-մեթոդաբանական սկզբունքները.

- վերլուծել ազգային իրավական համակարգի պատմական զարգացման հիմնական ուղենիշները.

- առանձնացնել ու բնութագրել իրավական համակարգի կառուցվածքային տարրերը, բացահայտել դրանց միջև առկա անմիջական ու միջնորդականացված կապերը.

- ներկայացնել գլոբալացման՝ իբրև համաշխարհային երևույթի ընդհանուր բնութագիրը, որը սահմանում է իրավական համակարգերի զարգացման համար ընդհանուր հանդիսացող բովանդակությունն ու սահմանազատում է այն հարակից երևույթներից ու գործընթացներից.

- հայեցակարգային առումով բնութագրել իրավական գլոբալացման ձևերն ու եղանակները.

- հետազոտել ազգային իրավական համակարգի զարգացման միտումներն ու հիմնախնդիրները գլոբալացման պայմաններում, վերլուծել այդ գործընթացում արտասահմանյան դրական փորձի հնարավոր օգտագործման հնարավորությունները:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմունքները: Որպես իրավական համակարգի՝ իբրև տեսաիրավական կատեգորիայի հետազոտման մեթոդաբանական հիմք օգտագործվել են ինչպես ընդհանուր գիտական, այնպես էլ մասնավոր գիտական մեթոդները: Ընդհանուր գիտական մեթոդ հանդիսացավ համընդհանուր դիալեկտիկական մեթոդը, որը ենթադրում է իրավական երևույթների ընկալումը դիալեկտիկայի օրենքների և կատեգորիաների տեսակետից:

Հետազոտության արդյունքների վրա ազդած մեթոդների թվում կիրառվել են նաև պատմական, տրամաբանական, համակարգային, համեմատական, ձևական-իրավաբանական, կառուցվածքային գործառնական մեթոդները, իրավաբանական մարդաբանության սկզբունքներն ու մեթոդները, իրավունքի սոցիոլոգիայի, իրավունքի փիլիսոփայության, սիներգետիկայի, ինչպես նաև քաղաքակրթական մոտեցումը:

Հետազոտության տեսական հիմք են հանդիսացել գիտական տարբեր ուղղություններին և դպրոցներին պատկանող գիտնականների աշխատությունները: Որպես տեսական աղբյուրներ՝ ատենախոսն օգտագործել է հայրենական և օտարերկրյա գիտնականների՝ Գ.Գ. Հարությունյանի, Գ.Բ. Դանիելյանի, Գ.Ս. Ղազինյան, Գ.Հ. Սաֆարյանի, Հ.Մ. Ստեփանյանի, Ն.Գ. Ալեքսանդրովի, Ս.Ս. Ալեքսենի, Մ.Ի. Բայտինի, Վ.Դ. Գրաֆսկու, Յու.Ի. Գրևցովի, Ա.Ա. Դոբրովինսկու, Գ.Վ. Զագրյադսկու, Բ.Ս. Կիստյակովսկու, Դ.Ա. Կերիմովի,

Ի.Յու. Կոզլիխինի, Է.Վ. Կուզնեցովի, Վ.Վ. Էազարևի, Ռ.Զ. Լիվշիցի, Ե.Ա. Լուկաշևայի, Գ.Վ. Մալցևի, Օ.Վ. Մարտիշինի, Մ.Ն. Մարչենկոյի, Ն.Ի. Մատուգովի, Ա.Գ. Մոսկվինաի, Գ.Ի. Մուրոմցևի, Վ.Ս. Ներսեսյանցի, Ա.Վ. Պոլյակովի, Ռ.Ա. Ռոմաշովի, Վ.Պ. Սալնիկովի, Վ.Դ. Սորոկինի, Վ.Ի. Սինյուկովի, Լ.Բ. Տիունովայի, Յու.Ա. Տիխոմիրովի, Ի.Ն. Չեստնովի, Վ.Ա. Չետվերնինի, Լ.Ս. Յավիչի, Ռ. Ալեքսիի, Մ. Անժելի, Մ. Անտոկոլսկայայի, Զ. Բալկինի, Դ.Զ. Բեդերմանի, Զ.Լ. Բերգելի, Ն. Բերմանի, Մ. Բոգդանի, Վ.Ա. Բաթլերի, Բ. Մարդոզոյի, Լ.Զ. Կոնստանտինեսկոյի, Ռ. Քոթթերելի, Պ. Կուզի, Ռ. Դավիդի, Բ. Էջվորթի, Կ, Ինգիշի, Ն. Ֆոսթերի, Մ. Ֆրիդմանի, Մ. Գլենդոնի, Լ. Գլեննոյի, Բ. Գրոսֆելդի, Ռ. Հարլանդի, Ռ. Քյոթզի, Պ. Լանդաուի, Բ. Լեյթերի, Լ Լիբեսնիի, Ա. Մալմսթրյոմի, Բ. Մարկեսինիսի, Ու. Մաթթեի, Զ. Մերրիմանի, Ս. Օսաքվեի, Ա. Ժոզներ Ուչարդի, Ս. Քուիգլի, Ե. Լաբելի, Զ.Լ. Խամուելի, Լ. Շոլլերի, Պ. Սմիթի, Վ. Թվինինգի, Ս. Ուրբինայի, Ռ. Վորների, Ֆ. Վիեքերի, Կ. Զվեյգերթի և այլոց աշխատությունները:

Հետազոտության փորձարարական (էմպիրիկ) ու նորմատիվ հիմքն են կազմում գլոբալացման պայմաններում ժամանակակից իրավական համակարգերի զարգացման ու փոխգործության հիմնախնդիրների գծով հայրենական ու արտասահմանյան հեղինակների տեսական ու գիտակիրառական մշակումները, ՀՀ Սահմանադրությունը (2015թ. փոփոխություններով), գործող օրենսդրությունը այլ նորմատիվ-իրավական ակտերը, սահմանադրական և դատաիրավական հայեցակարգերը:

Ատենախոսական հետազոտության գիտական նորույթը կայանում է ինչպես դիտարկվող հարցերի համալիրի ընտրության ու սահմանման մեջ, այնպես է վերլուծության արդյունքների հիման վրա ձևավորված եզրակացություններում և առաջարկություններում:

Գիտական նորույթը սահմանվում է հիմնախնդրի բուն սահմանմամբ: Հեղինակը համակողմանի վերլուծել է ազգային իրավական համակարգի զարգացումը ժամանակակից իրավական համակարգերի գլոբալացման ու մշակույթների երկխոսության գործընթացների համատեքստում, բացահայտել, թե ինչպիսի նոր օրինաչափություններ է ձեռք բերում ազգային իրավական համակարգը, առաջադրել ու հիմնավորել մի շարք տեսական դրույթներ, որոնք վերաբերվում են ազգային իրավական համակարգի կատարելագործմանը՝ սահմանադրական և դատաիրավական բարեփոխումների համատեքստում:

Ատենախոսության նորույթը սահմանվում է նաև հետազոտության խնդիրների լուծման նկատմամբ առաջարկված մոտեցմամբ: Հեղինակը հաջորդաբար կառուցում է գլոբալացման պայմաններում իրավական համակարգերի ընդհանուր ու հատուկ հատկությունների հետազոտման տեսական-մեթոդաբանական հիմքերը, որտեղ իրավաբանական կոմպարատիվիստիկայի մեթոդաբանությունը զուգորդվում է սոցիոլոգիական ու մշակութաբանական մոտեցումների հետ: Այս առումով, սույն ատենախոսական

աշխատանքում.

- դիտարկվել են հիմնական մոտեցումները գլոբալացման գործընթացների իմաստավորման նկատմամբ, վերլուծվել են դրա ձևերն ու ուղղությունները.

- գլոբալացումը հստակ սահմանազատված է հարակից գործընթացներից ու երևույթներից.

- ձևակերպված է իրավական ու մշակութային գլոբալացման ընկալումը.

- վերլուծվել է իրավական գլոբալացման իրավաբանական բնույթը՝ մշակութաբանական, քաղաքական, սոցիոլոգիական և այլ ուղղությունների հետ փոխադարձ կապի մեջ.

- բացահայտված է ազգային իրավական համակարգի սահմանադրաիրավական փոփոխությունների առանձնահատկությունը՝ գլոբալացման գործընթացների ազդեցության ներքո:

Գիտական նորույթը կայանում է նաև իրավական համակարգի էության համալիր վերլուծության հիման վրա ստացված արդյունքներում իրավական համակարգի բաղադրիչների բացահայտումը, ազգային իրավական համակարգի զարգացման հիմնական միտումները գլոբալացման պայմաններում:

Հետազոտության գիտական նորույթի տարրեր են պարունակվում նաև պաշտպանության ներկայացվող հետևյալ դրույթներում.

1. Ազգային իրավական համակարգի հետազոտությունը ցույց է տալիս, որ իրավական համակարգն ունակ է սոցիալական ինքնակազմակերպմանը, որը ենթադրում է որոշակի արդյունք ու միտում:

Ազգային իրավական համակարգի վերլուծությունը ցույց տվեց, որ իրավական համակարգի կատարելագործումն անվերջ է, քանի որ առկա է սոցիալական հակասությունների հաղթահարումը նոր հակասություններ է ծնում, որոնք նորի ազդակ են տալիս զարգացման համար: Փոխբացառող այս միտումները՝ դեպի առավելագույն կայունությունն ու նոր փոփոխականությունը, կարող են համատեղվել միայն առաջացող հակասությունների նվազեցման պայմանով, այսինքն՝ իրենց աստիճանական մեղմացնամ միտման պայմանով:

2. Աշխատանքում հեղինակը հիմնավորում է, որ իրավական համակարգի սահմանային կատարելիությանը մոտ վիճակը տեսականորեն հնարավոր է, սակայն գործնականում հասանելի չէ վերջավոր (տեսանելի) ժամանակահատվածում: Հետևաբար, ազգային իրավական համակարգի՝ հետազոտությունը մշտական ու անհրաժեշտ շարունակական գործընթաց է, քանի որ հարկ է լինում հաղթահարել նորանոր սոցիալական հակասություններ ու ձգտել առավելագույն կայունությանը՝ միջազգային փոխգործության գործընթացների համատեքտում: Հատկապես կարևորվում է իրավական համակարգի կատարելագործման հնարավոր միտումների հետազոտումը գլոբալացման պայմաններում, քանի որ դրանք բազմազան և բազմաշերտ են:

3. Արդի մարտահրավերների մոտեցման տեսակետից «իրավական համակարգ» կատեգորիան կարելի է բնութագրել իբրև հարաբերական կայուն և

հարաշարժ համակարգ, որը բնութագրվում է միջավայրի հետ մշտական փոխանակմամբ: Ընդ որում իրավական համակարգն այդպիսի հասկացության մեջ ստեղծում է սեփական սահմաններ շրջակա միջավայրի նկատմամբ ինչպես նաև կազմակերպում, վերարտադրում ու պահպանում իր ինքնությունն ու առանձնահատկությունները՝ սեփական գործողությունների միջոցով:

4. Ազգային իրավական համակարգի զարգացման ու կատարելագործման գործընթացը հարկավոր է դիտարկել նաև իմացաբանական ու արժեքաբանական (աքսիոլոգիական) առումով:

Իմացաբանական առումով՝ իրավական համակարգը բարդ և բազմաշերտ իրավական երևույթների և ինստիտուտների հանրագումար է, որոնք միմյանց հետ շաղկապված են բազմաթիվ կապերով ու փոխազդեցություններով: Այս առումով, իրավական համակարգը երեք հիմնական հատվածների համակարգված ամբողջական միասնություն է՝ հարաբերական կայուն և, միևնույն ժամանակ, հարաշարժ իրավական երևույթների առկայությամբ: Այդ երեք հիմնական հատվածներն են՝ նորմատիվային (իրավական նորմերի, ինստիտուտների, ենթաճյուղերի, ճյուղերի և համալիր ճյուղերի հանրագումար), կազմակերպական (իրավական հաստատությունների և մարմինների հանրագումար) և գաղափարական (իրավական ավադույթների, գաղափարների, ուսմունքների և հայեցակարգերի հանրագումար): Այստեղից էլ կարելի է ենթադրել, որ ազգային իրավական համակարգը՝ սոցիալ-իրավական և կազմակերպական-կառուցվածքային համակարգ է, որը ներառում է ազգային իրավական մշակույթի ողջ սպեկտրը՝ իրավունքը, օրենսդրությունը, իրավաբանական պրակտիկան և իրավական գաղափարախոսությունը, ավանդույթը և մշակույթը:

5. Ազգային իրավական համակարգը ձևավորված ազգային մշակույթի անքակտելի մասն է, որում միահյուսվում են պատմականն ու արդիականը, տրամաբանականը և իրավաբանականը: Բացի այդ, իրավական համակարգը արժեհամակարգ է նաև, հասարակական բարիք է, որն իր նորմատիվային արտացոլումն է գտնում սոցիալական արդարության, հասարակության բնականոն գործառնության և իրավաօրինականության ապահովման, իրավունքի գերակայության և մարդու իրավունքների երաշխավորված պաշտպանության մեջ:

6. Աշխատանքում հեղինակը առանձնացնելով իրավական համակարգի ձևական ու բովանդակային բաղադրիչները, նշել է, որ հենց ձևական բաղադրիչն առավելապես ենթարկվում է տարբեր տեսակի փոփոխություններին ու կատարելագործմանը, իսկ բովանդակայինը սահմանում է իրավական համակարգի կազմի մեջ մտնող բոլոր ձևական գործընթացների, երևույթների, ինստիտուտների էությունն ու բովանդակությունը:

7. Իրավական մշակույթի՝ իբրև համալիր երևույթի հետազոտման ժամանակ նպատակահարմար է թվում իրավական համակարգի նմանությամբ առանձնացնել իրավական մշակույթի ձևական /նյութական/ բաղադրիչն ու բովանդակային /հոգևոր/ բաղադրիչը:

Ձևական բաղադրիչի տեսակետից իրավական մշակույթը ներառում է իր մեջ ինստիտուցիոնալ ու գործառնական ասպեկտները՝ օբյեկտիվ իրավունքը իբրև իրավական նորմերի ամբողջականություն, որոնք օբյեկտիվ են մարդու կամքի ու գիտակցության նկատմամբ, իրավակիրառ պրակտիկան, իրավական կարգավորման միջոցներն ու մեթոդները, իրավահարաբերությունն ու իրավաչափ վարքագիծը:

Իրավական մշակույթի հոգևոր բաղադրիչը կազմված է իրավական արժեքներից, գաղափարներից, համոզմունքներից, իրավագիտակցությունից, իրավական մտածելակերպից, դրդապատճառից ու իրավաչափ վարքագծի ձևերից:

Հենց իրավական մշակույթի հոգևոր բաղադրիչն է հանդիսանում կայուն, ինչպես բուն իրավական մշակույթի, այնպես էլ իրավական համակարգի ինքնավարությունը պայմանավորող հենքը:

8. Սահմանելով իրավական մշակույթի ու իրավական համակարգի հարաբերակցությունը, հարկավոր է նշել դրանց գոյության ու փոխգործության ընդհանուր ու տարբեր ասպեկտները:

Ազգային իրավական համակարգի առանձնահատկությունը պայմանավորվում է գործնականում նույն գործոններով, ինչպես և ընդհանուր առմամբ հասարակության իրավական մշակույթը: Նրանց վրա ազդում են հետևյալ գործոնները.

- գլոբալացման գործընթացները, որոնք կրում են համաքաղաքակրթական բնույթ, որոնց արդյունքն է դառնում մշակույթների երկխոսությունն ու ժամանակակից իրավական համակարգերի փոխգործությունը.

- հատուկ պայմաններ, սահմանող խմբեր, որոնք միավորվում են ըստ ընդհանուր որակավորման հատկանիշների, օրինակ՝ իրավական ընտանիքներ, իրավական մշակույթներ.

- միավորման պայմաններ, որոնք հատուկ են միայն կոնկրետ սոցիո-մշակութային միջավայրին /իրավական մտածելակերպ, պատմական գենեզիս/:

9. Իրավական մշակույթը սահմանվում է տարբեր բնույթ կրող մի շարք գործոններով, որոնք պայմանավորում են կոնկրետ սոցիալական ընդհանրության յուրահատկությունը: Յուրահատկությունը, իր հերթին, սահմանվում է այնպիսի պայմաններով, ինչպիսիք են ազգային մտածելակերպի, իրավագիտակցության առանձնահատկությունը, իրավաընկալման գերիշխող տեսակը, որը պայմանավորված է ազգային իրավական ավանդույթով, իրավաբանական գործունեության մեջ արժեքային առաջնահերթություններով և այլն:

Իրավական մշակույթը չի կարող նույնացվել ոչ իրավական համակարգի, ոչ իր որևէ առանձին տարրի հետ: Իրավական համակարգն արտացոլում է իրավաբանական երևույթների համալիրի և միասնական ամբողջականության վիճակը, իսկ իրավական մշակույթը՝ իրավական իրողության արժեհամակարգը, այս կամ այն իրավական համակարգի անհատականությունը: Այս առումով,

իրավական մշակույթն իրենից ներկայացնում է կատեգորիա, որը թույլ է տալիս, մի կողմից, նկարագրել իրավական համակարգի ու իր տարրերի որակական վիճակը, իսկ մյուս կողմից՝ իրավական մշակույթը հանդիսանում է իրավական համակարգի աշխարհայացքային հիմք, հենարան, որը պայմանավորում է վերջինի ինքնավարությունն ու արժեքանությունը:

10. Ազգային իրավական համակարգի ինքնությունը պայմանավորվում է հատկանիշների համակարգի առկայությամբ, որոնք հատուկ կերպով են արտահայտվում մտավոր, իրավական ու գաղափարական մակարդակներում:

Մտավոր մակարդակում ինքնությունն արտահայտվում է լեզվային ու ձևական բնութագրերի միջոցով, ինչպիսիք են հայերեն լեզուն, դրոշը, զինանշանը, օրհներգը:

Իրավական մակարդակն իր մարմնավորումն է գտնում ազգային իրավական համակարգի ինքնատիպության մեջ, որը պայմանավորված է դրա պատմամշակութային զարգացմամբ և գոյություն ունեցող սոցիալ-տնտեսական ու քաղաքական գործոններով:

Գաղափարախոսական մակարդակը բնութագրվում է հատուկ իրավամտաճողական դիրքորոշումների, արժեքների, գնահատականների ու շահերի հատուկ համակարգի առկայությամբ:

Հետազոտության տեսական նշանակությունը նրանում է, որ դրանում ձևակերպված տեսական դրույթները և եզրահանգումները զարգանում և լրացնում են պետության և իրավունքի ընդհանուր տեսության, իրավունքի պատմության, համեմատական իրավագիտության առանձին բաժինները: Ստացված արդյունքները կարող են որոշակի ներդրում հանդիսանալ պետության և իրավունքի տեսության հիմնահարցերի մշակման գործում, ինչպես նաև կարող են օգտագործվել «իրավական համակարգ» կատեգորիայի հետագա գիտական վերլուծության համար:

Հետազոտության գործնական նշանակությունը պայմանավորված է նրանով, որ դրանում պարունակվող եզրակացություններն ու ընդհանրացումները կարող են օգտագործվել՝

1) գիտահետազոտական գործունեության ընթացքում Հայաստանի իրավական համակարգի արդի վիճակը և զարգացման հեռանկարներն ու միտումները վերլուծելիս,

2) պետական մարմինների պրակտիկ գործունեության մեջ Հայաստանի սահմանադրական և իրավական-դատական համակարգի բարեփոխման զանազան տարբերակներ մշակելիս հաշվի առնելով հետազոտման ժամանակակից գիտական մոտեցումների հիման վրա ստացված եզրահանգումներն ու ընդհանրացումները և ստացված արդյունքները,

3) պետության և իրավունքի տեսության, պետության և իրավունքի պատմության վերաբերյալ դասընթացների, դասախոսությունների, ինչպես նաև սեմինարների և պրակտիկ պարապմունքների կազմակերպման համար,

4) իրավական համակարգի, իրավահասկացման և համեմատական իրավագիտության հիմնախնդիրների վերաբերյալ հատուկ դասընթացների ուսումնառության ընթացքում:

Հետազոտության արդյունքների փորձաքննությունը: Ատենախոսական աշխատանքը կատարվել է ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի պետաիրավական հետազոտությունների բաժնում, որտեղ իրականացվել է սույն աշխատանքի քննարկումը և գրախոսությունը:

Ատենախոսական աշխատանքի հիմնական դրույթներն արտացոլվել են հեղինակի մի շարք գիտական հրապարակումներում:

Աշխատանքի կառուցվածքը. Սույն ատենախոսական աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, երկու գլխից, վեց ենթագլխից, ամփոփումից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Աշխատանքի համառոտ բովանդակությունը

Ներածության մեջ հիմնավորվում է հետազոտության թեմայի արդիականությունը, ներկայացվում է թեմայի հետազոտության վիճակը, նրա տեսական նորմատիվ և փորձառնական հիմքերը, մեթոդաբանությունը, հետազոտության օբյեկտը և առարկան, նպատակը և խնդիրները, գիտական նորույթը, պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթները, ինչպես նաև ատենախոսական աշխատանքի տեսական և գործնական նշանակությունը:

Աշխատանքի առաջին գլուխը՝ «Ազգային իրավական համակարգի հետազոտության պատմատեսական և մեթոդաբանական ասպեկտները» վերտառությամբ, բաղկացած է երեք ենթագլխից:

Առաջին գլխի առաջին ենթագլխում՝ «Ազգային իրավական համակարգի հետազոտության տեսական և մեթոդաբանական հիմնախնդիրները» վերնագրով, հեղինակը համակողմանի վերլուծության է ենթարկել ազգային իրավական համակարգի հետազոտության տեսական և մեթոդաբանական հիմնախնդիրները:

Իրավական համակարգը ամենալայն և ամենաբարդ իրավական երևույթ է, որը ներառում է իրավունքի հետ կապված հասարակական հարաբերությունները:

Ազգային իրավական համակարգը սոցիալական համակարգի կարևոր բաղադրիչն է և հասարակական հարաբերությունների կանոնակարգման միջուկը:

Իրավական համակարգը բարդ ու բազմաշերտ իրավական երևույթների և հաստատությունների հանրագումար է, որոնք միմյանց հետ շաղկապված են բազմաթիվ կապերով ու փոխազդեցություններով: Այս առումով, իրավական համակարգն իրենից ներկայացնում է երեք հիմնական հատվածների համակարգված ամբողջական միասնություն: Երեք հիմնական հատվածներն են՝ նորմատիվ (իրավական նորմերի, ինստիտուտների և ճյուղերի հանրագումար) կազմակերպական (իրավական հաստատությունների հանրագումար) և գաղափարական (իրավական գաղափարների, հայացքների, ուսմունքների,

հայեցակարգերի, ավանդույթների հանրագումար):

Իրավական համակարգը՝ միասնական, ամբողջական, հարաբերական կայուն և միաժամանակյա հարաշարժ համակարգ է, որը ձևակերպվում է ազգային, օտարերկրյա ու միջազգային իրավական բնույթի իրավական երևույթներից ու գործընթացներից, որի բովանդակությունն են կազմում ինչպես իրավական երևույթների ու գործընթացների փոխադարձ կապերը, այնպես էլ իրավունքի օրինաչափ կարպերը արտաիրավական երևույթների հետ, որոնք մեկնաբանվում են իրավագիտության կատեգորիաներով, և սեփական կարգավորիչ ազդեցություն են գործում արտաքին միջավայրի վրա:

Աշխատանքի առաջին գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ «Ազգային իրավական համակարգի պատմական զարգացման հիմնական ուղենիշները» վերնագրով, հեղինակը հանգամանորեն ներկայացնում է ազգային իրավական համակարգի զարգացման հիմնական պատմական ուղենիշները, ցույց է տալիս հայ իրավունքի արժեքային համակարգը, որը պատմական զարգացման երկարուձիգ դարերի ընթացքում ոչ միայն չի կորցրել իր պատմամշակութային և գիտաճանաչողական նշանակությունը, այլև յուրահատուկ ուղենիշ է ներկա և հետագա իրավական զարգացումների համար: Այս առումով, հայ իրավունքի համակարգի բնորոշ գծեր են՝ մարդասիրությունը, քրիստոնեական արժեքները, անհատի իրավունքների հարգումը, ուրիշ ժողովուրդների հետ բարիդրացիական հարաբերությունների պահպանումը, համեմատաբար մեղմ պատժամիջոցների առկայությունը, այդ թվում մահապատժի մերժումը կամ դրա կիրառումը բացառիկ դեպքերում, պատժի համաչափության և ըստ մեղքի պատասխանատվության սկզբունքների պահպանման և այլն:

Աշխատանքի առաջին գլխի երրորդ ենթագլխում՝ «Ազգային իրավական համակարգի հասկացությունը, կառուցվածքը, համակարգաձևավորող կապերը» վերնագրով, հեղինակը բացահայտում է ազգային իրավական համակարգի էությունը, բնորոշ գծերը, կառուցվածքային տարրերը և համակարգաձևավորող կապերը:

Համակարգը բնութագրվում է իր տարրերով, բաղադրիչներով, ենթահամակարգերով, իրավիճակներով, որը ներառում է՝ իրավահասկացողությունը, իրավական հայացքները, իրավագիտակցությունը, իրավական մշակույթը, իրավական տեսությունները, կոնցեպցիաները, իրավական նիհիլիզմը, իրավաստեղծությունը, որպես ճանաչողական ու պրոցեսուալ ձևով ձևակերպված միջոց՝ օրենքների ու իրավական ակտերի նախապատրաստման ու ընդունման համար, իրավական զանգվածը պաշտոնապես սահմանված ու փոխկապակցված իրավական ակտերի միագումարն է, իրավակիրառումը՝ իրավական ակտերի իրականացման ու օրինականության ապահովման մեխանիզմը:

Աշխատանքի երկրորդ գլուխը՝ «Գլոբալացումը և ազգային իրավական համակարգի զարգացման հիմնախնդիրներն արդի ժամանակաշրջանում» վերտառությամբ, բաղկացած է երեք ենթագլխից:

Առաջին ենթագլխում՝ «Ազգային իրավական համակարգի հետազոտության տեսական և մեթոդաբանական հիմնախնդիրները» վերնագրով, հեղինակը խորքային վերլուծության է ենթարկում ազգային իրավունքի համակարգի զարգացման առանձնահատկությունները, ինչպես նաև գլոբալացման պայմաններում, միջազգային և տարածաշրջանային (եվրոպական) իրավական համակարգերի ազդեցության հիմնական ուղղությունները ազգային իրավունքի հետագա զարգացման վրա:

Աշխատանքի երկրորդ ենթագլխում՝ «Իրավագիտությունը և ազգային իրավական համակարգի զարգացման հիմնախնդիրները» վերնագրով հեղինակը կարևորում է հայրենական իրավագիտության դերն ու նշանակությունը ազգային իրավունքի, իրավունքի առանձին ճյուղերի, ինստիտուտների, հասկացությունների զարգացման խնդրում:

Այս առումով, կարևորենք հայ սահմանադրական իրավունքի գիտության և սահմանադրական մտքի ներկայացուցիչների (Գ.Գ. Հարությունյանի, Գ.Բ. Դանիելյանի և այլոց) որոշիչ դերակատարումը կայացած սահմանադրական բարեփոխումների գործընթացում:

Աշխատանքի երկրորդ գլխի երրորդ ենթագլխում՝ «Ազգային իրավունքի զարգացման միտումները իրավական գլոբալացման պայմաններում» վերնագրով հեղինակը ներկայացնում է իր տեսլականը հայ իրավունքի և իրավական համակարգի զարգացման հիմնական միտումները:

Հետազոտության հիմնական եզրակացությունները.

1. Իրավունքը ոլորտը և իրավական համակարգը մեկընդմիջտ սահմանված քարացած կատեգորիա չէ, այլ՝ հարաբերականորեն կայուն և համարժեք երևույթ է, որը շրջակա պտույտներ է հավաքում, հասարակության մեջ հարաբերությունների զարգացման հետ միասին ու հաշվի առնելով աշխարհում տեղի ունեցող բնական զարգացման գործընթացները՝ զուգորդվում է և՛ հակասական, և՛ բացասական, և՛ դրական երևույթներով ու միտումներով: Հենց գլոբալացման բազմակողմանի ասպեկտները թույլ են տալիս ուշադրություն դարձնել իրավունքի նոր կողմերին, տեսնել իրենց կարևորությունը, խորությունը, թույլ են տալիս նոր լույսի ներքո նայել արդեն իսկ գոյություն ունեցող երևույթներին ու բացահայտել իրենց իրական իմաստը, ներուժն ու դեր հասարակության, պետության ու իրավական համակարգերի իրավական կյանքի կատարելագործման ներուժն ու դերը:

2. Աշխատանքում որպես իրավական համակարգի ինքնուրույն բաղադրամասեր՝ առաջարկվում է. ա) պոզիտիվ իրավունքը, բ) իրավաստեղծությունը, գ) իրավաիրագործումը, դ) իրավագիտակցությունը. Իրավական համակարգը հանդիսանում է իրավական երևույթների և գործընթացների (պոզիտիվ իրավունք, իրավաստեղծություն, իրավակիրառում, իրավագիտակցություն) միասնական ամբողջականություն, որը ձևավորվում է դրանց փոխկապվածության և փոխգործակցության շնորհիվ և ապահովում է իրավաբանական ներազդեցությունը հասարակական կյանքի վրա:

3. Համակարգի ցանկացած կապերը՝ ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին, համակարգաստեղծ են, քանի որ բերում են նրա ամբողջականությանն ու ինքնուրույնությանը արտաքին միջավայրի հանդեպ: Իրավական համակարգի ներքին կապերի թվին կարելի է դասել սուբորդինացիայի (ստորակարգության), կոորդինացիայի (համակարգման), կառավարման, ինֆորմացիոն-հաղորդակցական, կոռելյատիվ կապերը, ինչպես նաև իրավական համակարգի վիճակների կապերը (մասնավորապես, իրավական համակարգի վիճակների կապերը ժամանակի հաջորդական պահերի ընթացքում, իրավական համակարգի վիճակների և նրա առանձին բաղադրամասերի կամ բաղադրամասերի խմբի վիճակների միջև կապերը): Իրավական համակարգի արտաքին համակարգաստեղծ կապերի տակ սույն ատենախոսության մեջ հասկացվում են նրա այն հարաբերությունները արտաքին միջավայրի հետ, որոնց դեպքում գործոնները նպաստում են իրավական համակարգի առաջացմանն ու զարգացմանը: Կարևոր է ուշադրություն դարձնել այն բանի վրա, որ իրավական համակարգի ներքին կապերն ավելի կայուն են փոփոխությունների դեմ, քան արտաքին կապերը: Դա կարելի է բացատրել նրանով, որ իրավունքը ավելի պահպանողական է, քան նրան շրջապատող իրականության երևույթները: Բացի համակարգաստեղծ կապերից կարելի է առանձնացնել նաև իրավական ոլորտում համակարգաստեղծ այլ գործոններ՝ ժամանակը, տարածությունը, նպատակները, խնդիրները, գործառույթները, իրավական համակարգի գործունեության արդյունքները, իրավունքի սկզբունքներն ու նորմերը:

4. Իրավական համակարգն ունի մի շարք բնութագրեր, որոնք տարբերակում են այն իրավական ոլորտում գոյություն ունեցող ոչ համակարգային գոյացություններից և մյուս համակարգերից: Դրանք են բաղադրամասությունը, ինքնուրույնությունը, ամբողջականությունը, կազմակերպվածությունը, միասնականությունը և լրիվությունը:

Անցումային ժամանակաշրջանում իրավական համակարգը չի կորցնում իր ամբողջականությունը և չի դադարում գործելուց: Իրավական իրականության փոփոխությունների լայն համայնապատկերի վրա կարելի է նկատել իրավական համակարգի հիմնական բաղադրակազմի կայունությունը: Այդ կայունությունն իրենից ներկայացնում է իրավական համալիրին նեքուստ բնորոշ անհրաժեշտություն:

5. Հետագոտելով իրավական համակարգը իբրև համալիր իրավական երևույթի կառուցվածք, նպատակահարմար է առանձնացնել իրավական ձևական /նյութական/ ու բովանդակային /հոգևոր/ բաղադրիչը: Ընդ որում իրավական համակարգի հենց հոգևոր բաղադրիչն է կայուն, պայմանավորում է ինչպես բուն իրավական մշակույթի մակարդակն ու վիճակը, այնպես էլ իրավական համակարգի ինքնատիպությունը, կորիզը:

6. Իրավագիտության զարգացման օրինաչափությունների ու միտումների ընդհանուր վերլուծությունը կանխորոշում է այն խնդիրները, որոնք թելադրված են գլոբալացման գործընթացների ժամանակակից համատեքստով: Իրավունքի

հիմնադիր խնդիրներից մեկն է իրականացնել գլոբալացման կառավարումը, դրա գործընթացների ներդաշնակումն ու բացասական հետևանքների չեզոքացումը: Իրավունքը պետք է հանդես գալ իբրև գլոբալացման գործիք ու միաժամանակ՝ իբրև իր գործընթացների կառավարման միջոց:

7. Ազգային իրավական համակարգի զարգացումն ու կատարելագործումը կախված է իրավական այլ համակարգերի հետ փոխգործությունից, որի արդյունքում տեղի է ունենում այս կամ այն ինստիտուտների ու իրավունքների սկզբունքների փոխակերպումը, կատարելագործումը, վերացումը: Մեր կարծիքով, գործընթացները հնարավոր են այն պատճառով, որ գոյություն ունի համաքաղաքակրթական իրավական մշակույթ, որը հիմքն է և, նպաստում է՝ մի կողմից, մշակույթների փոխգործությանը, իսկ մյուս կողմից, թույլ է տալիս ազգային իրավական մշակույթներին պահպանել իրենց յուրօրինակությունը և առանձնահատկությունները:

8. Ազգային իրավական համակարգի բովանդակությունից կարելի է եզրակացնել, որ այսօր այն կարող է բնութագրվել երկու միտումների համատեքստում՝ ավանդույթի ու արդիականացման, այն է՝ տարբեր պետաիրավական ձևերում նորարարությունների ու ավանդույթների համաներկայությամբ:

9. Ժամանակակից ժամանակաշրջանում ազգային իրավական համակարգը գտնվում է բարդ իրադրության մեջ, դրա հետագա զարգացմանն ուղղված որոշակի խոչընդոտները դրված են սոցիալ-իրավական և հոգևոր-մշակութային ոլորտում: Այդ բարդությունները հաղթահարելու և արդյունավետ իրավական համակարգ ձևավորելու համար անհրաժեշտ է վերականգնել ազգային իրավական մտքի արժեքային համակարգը՝ ժամանակաշրջանի մարտահրավերների համատեքստում:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլվել են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում.

1. Իրավական գլոբալացիան որպես արդի դարաշրջանի օբյեկտիվ երևույթ //«Օրինականություն», Երևան, 2014, N 81, էջ 52-56:

2. Ազգային իրավունքի զարգացման միտումները //«Օրինականություն», Երևան, 2014, N 82, էջ 55-59:

3. Իրավունքի դերն ու նշանակությունը հասարակության զարգացման գլոբալացման փուլում //«Օրինականություն», Երևան, 2014, N 83, էջ 44-48:

Садоян Альфред Рубенович

Национальная правовая система и проблемы ее развития в условиях
глобализации (историко-правовой анализ)

Резюме

Актуальность темы диссертационного исследования обусловлена теми объемными историческими изменениями, которые в последние десятилетия произошли в социальной, экономической, политической и правовой сферах жизни армянского общества. Актуальность темы также обусловлена конституционными и судебно-правовыми реформами.

В сформировавшихся новых геополитических условиях наибольшее социальное значение приобретают задачи поиска дальнейших путей государственно-правового развития Армении, что выдвигает не только целый аспект правовых проблем, но и предопределяет необходимость анализа правовых явлений, их взаимосвязи и единстве. В их числе также вопрос характера правовой системы Армении, его место и значение на правовой карте мира. Все эти задачи сложны, многослойны, и для их решения прежнего методологического арсенала недостаточно. Необходимы новые методы, в числе которых наиболее перспективными является системный, междисциплинарный анализ различных феноменов социальной действительности, связанных с общностью социальных корней.

В теоретико-функциональном плане рассмотрение категории “правовая система” открывает перспективы для более глубокого и обстоятельного осмысления конкретных правовых явлений, усовершенствования законодательства и правоприменительной деятельности, повышения эффективности правового регулирования, развития правовой культуры и правосознания и др.

Исследование правовой системы актуально, вызывает большой интерес также по той причине, что право осмысливается в качестве объективно-необходимого нормативного регулятора, отражающегося в общественном сознании. Право играет важную роль и в развитии духовной культуры общества.

В отечественной юридической литературе исследование правовой системы в основном не являлось объектом особого исследования.

В этом плане, настоящее диссертационное исследование – одно из первых в

отечественной литературе, в которой всестороннему и систематизированному анализу подвергаются структурные элементы и перспективы развития национальной правовой системы подвергаются структурные элементы и перспективы развития национальной правовой системы.

Научная новизна диссертационного исследования заключается как в выборе и определении комплекса рассматриваемых вопросов, так и в заключениях и предложениях, сформированных на основе результатов анализа.

Научная новизна определяется самим определением проблемы. Автор всесторонне проанализировал развитие национальной правовой системы в контексте глобализации современных правовых систем и процессов диалога культур, выявил, новые закономерности приобретенные в национальной правовой системе, выдвинул и обосновал ряд теоретических положений, относящихся к усовершенствованию национальной правовой системы - в контексте конституционных и судебно-правовых реформ.

Новизна диссертации определяется также предложенным подходом к решению задач исследования. Автор последовательно строит теоретико-методологические основы исследования общих и особых свойств правовых систем в условиях глобализации, где методология юридической компаративистики сочетается с социологическими и культурологическими подходами.

Научная новизна также заключается в выявлении компонентов правовой системы, в полученных результатах на основе комплексного анализа сущности правовой системы, основные тенденции развития национальной правовой системы в условиях глобализации.

Анализ национальной правовой системы показал, что совершенствование правовой системы бесконечно, поскольку преодоление имеющихся социальных противоречий порождает новые противоречия, которые дают новый стимул для развития. Эти взаимоисключающие тенденции - к максимальной стабильности и, новой изменчивости, могут сочетаться только при условии уменьшения возникающих противоречий, т. е. при условии их постепенного смягчения.

Настоящая диссертационная работа имеет как научно-теоретическое, так и практически-прикладное значение.

Sadoyan Alfred Ruben

The national legal system and problems of its development in the
context of globalization

(historical and legal analysis)

Summary

The relevance of the research topics is due to those voluminous historical changes that have occurred in recent decades in the social, economic, political and legal spheres of Armenian society. The relevance of the topic is also due to the constitutional and judicial reforms.

In the new geopolitical conditions the greatest social importance receive the task of further research by the state-legal development of Armenia, which brings not only a legal aspect of the problem, but also determines the need for analysis of legal phenomena in their mutual relationship and unity. Among them is also a question of the nature of the Armenian legal system, its place and importance in the legal world map. All these problems are complex, multi-layered, and to solve them the old methodological arsenal of more than enough. All these problems are complex, multi-layered, and to solve them the old methodological arsenal are not enough. We need new methods, among which the most promising is a systematic, interdisciplinary analysis of the various phenomena of social reality of a community social roots.

In theoretical terms of functional review of the category of "legal system" offers the prospect of more in-depth and thorough understanding of specific legal effects, improvement of legislation and law enforcement, improve the efficiency of legal regulation of individual development, as well as the development of public legal awareness and legal culture, etc.

A study of the legal system is overdue and is of great interest also for the reason that the right is conceptualized as objectively necessary regulatory control, reflected in the public consciousness. The right plays an important role in the development of spiritual culture of society.

In domestic legal literature, the study of the legal system generally was not the

object of special study.

In this regard, the present dissertation research is one of the first in the Soviet literature, in which a comprehensive and systematic analysis of the exposed structural elements and prospects of development of the national legal system is implemented.

Scientific novelty of the research lies in the selection and definition of the complex issues involved, and in the conclusions and proposals that formed on the basis of the analysis results.

Scientific novelty is determined by the definition of the problem. The author thoroughly analyzed the development of the national legal system in the context of globalization of modern legal systems and the processes of dialogue between cultures, has revealed what new laws becomes the national legal system, advanced and substantiated a number of theoretical propositions related to the improvement of the national legal system - in the context of constitutional and judicial reforms.

The novelty of the thesis is also determined by the proposed approach to the study objectives. The author consistently builds theoretical and methodological foundations of the study of general and special features of the legal systems in the context of globalization, in which the methodology of comparative law is combined with the sociological and cultural approaches.

Scientific novelty is also the identification of the components of the legal system in the results obtained on the basis of a comprehensive analysis of the essence of the legal system, the main trends of development of the national legal system in the context of globalization.

The analysis of the national legal system has shown that the improvement of the legal system is infinite, as the overcoming of the existing social contradictions gives rise to new contradictions that give new impetus to the development. These conflicting trends - for maximum stability and a new variation may be combined only with the conditions for reducing the contradictions that arise, i.e. if they are gradually easing.

This thesis work is a scientific theoretical and practical and applied value.

